

ЛІНГВОДИДАКТИКА

УДК 378.147:811

І. П. ЗАДОРЖНА

ВИМОГИ ДО РІВНЯ ВОЛОДІННЯ МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ ІНОЗЕМНИХ МОВ НАВЧАЛЬНО-СТРАТЕГІЧНОЮ КОМПЕТЕНТНІСТЮ

Проаналізовано зміст навчально-стратегічної компетентності студентів-філологів. Сформульовано вимоги до рівня володіння навчально-стратегічною компетентністю майбутніми вчителями іноземних мов на різних курсах. Обґрунтовано акценти в оволодінні студентами навчально-стратегічною компетентністю у різні роки навчання.

Ключові слова: майбутні вчителі, навчально-стратегічна компетентність, рівень володіння, знання, стратегії, навички, вміння.

И. П. ЗАДОРЖНАЯ

ТРЕБОВАНИЯ К УРОВНЮ ВЛАДЕНИЯ БУДУЩИМИ УЧИТЕЛЯМИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ УЧЕБНО-СТРАТЕГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТЬЮ

Проанализировано содержание учебно-стратегической компетентности студентов-филологов. Сформулированы требования к уровню владения учебно-стратегической компетентностью будущими учителями иностранного языка на разных курсах. Обоснованы акценты в овладении студентами учебно-стратегической компетентностью в разные годы обучения.

I. P. ZADOROZHNA

DEMANDS FOR THE LEVEL OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS' LEARNING AND STRATEGIC COMPETENCE

The contents of students-philologists' learning and strategic competence have been analyzed. The demands for the level of future foreign language teachers' learning and strategic competence have been formulated. Focus points in acquiring learning and strategic competence by future foreign language teachers on different levels have been grounded in the article.

Keywords: future foreign language teachers, learning and strategic competence, level, knowledge, strategies, habits, skills.

Ефективність навчання майбутніх учителів іноземних мов суттєво залежить від рівня сформованості в них навчально-стратегічної компетентності (НСК) оскільки, по-перше, вона є компонентом іншомовної комунікативної компетентності, а по-друге, автономія студентів у навчальній діяльності з оволодіння іноземною мовою значною мірою визначаються рівнем володіння ними навчальними навичками та вміннями.

Зазначимо, що за останні роки дедалі більше дослідників зосереджуються на проблемі формування навчальних стратегій, навичок та вмінь. Зокрема, запропоновано методуку

формування англомовної стратегічної компетентності у процесі засвоєння лексичного (Л. Ф. Роптанова [6]) і лексико-граматичного (Н. Є. Білоножко [1]) матеріалу; в читанні (Г. О. Кузнецова [4], Т. Ю. Тернових [9]); а також формування навчальних умінь в процесі оволодіння іншомовною комунікативною компетентністю (М. А. Іванова [3], Л. В. Трофімова [10]).

Однак, в сучасній науково-методичній літературі немає єдиного погляду на структуру і зміст НСК та відповідно не уточнено вимог до рівня володіння НСК майбутніми учителями іноземних мов. Так, у «Програмі з англійської мови для університетів/інститутів (п'ятирічний курс навчання)» [8] наведено загальний перелік навчальних умінь – організаційних, інтелектуальних, практичних (пов'язаних із використанням англійської мови), дискусійних, умінь аналітичного письма, дослідницьких та екзаменаційних. Проте у документі не конкретизовано вимоги до рівня НСК (в Програмі вжито термін «навчальної») на кожному курсі.

Мета статті – обґрунтувати вимоги до рівня володіння майбутніми вчителями іноземних мов НСК.

НСК складається з навчальної і стратегічної компетентностей. Услід за С. Ю. Ніколаєвою вважаємо, що навчальна компетентність передбачає здатність студента використовувати раціональні прийоми розумової праці, стратегії оволодіння мовленнєвими, мовними, лінгвосоціокультурною компетентностями, самостійно вдосконалювати іншомовну комунікативну компетентність. Стратегічна компетентність включає здатність компенсувати у процесі спілкування недостатній рівень володіння іноземною мовою, користуватися стратегіями міжкультурного спілкування [5, с. 15].

Враховуючи результати дослідження Н. Є. Білоножко, в якій автор у змісті стратегічної компетентності виокремлює знання (про навчальні стилі, стратегії) і вміння ефективно використовувати стратегії [1, с. 70], у змісті НСК вважаємо за доцільне виділити знання (індивідуальних психологічних особливостей та особливостей навчального стилю, навчальних стратегій, комунікативних стратегій) та навички і вміння (визначати власні психологічні особливості, особливості навчального стилю; використовувати навчальні та комунікативні стратегії; відбирати ефективні стратегії для вирішення навчальної задачі та досягнення цілей комунікації; враховувати особливості власного навчального стилю під час вибору стратегій і засобів). Зазначимо, що під стратегією розуміють «певним чином організовану, цілеспрямовану та керовану лінію поведінки, обрану індивідом для виконання завдання, яке він/вона ставить собі сама, або з яким він/вона стикається» [2, с. 10] чи комбінації інтелектуальних прийомів та зусиль, що застосовуються студентами для розуміння, запам'ятовування і використання знань про систему мови і формування мовленнєвих навичок і вмінь [11, с. 326].

Проаналізувавши різні підходи до класифікації стратегій [1; 5; 12; 13; 14], виокремлюємо:

- 1) навчальні стратегії: метакогнітивні, когнітивні;
- 2) стратегії використання іноземної мови у різних видах мовленнєвої діяльності;
- 3) комунікативні стратегії: компенсаторні, соціальні, афективні.

У визначенні вимог до володіння студентами НСК ми враховували необхідність поступового збільшення автономії студентів упродовж навчання, що є результатом цілеспрямованого і послідовного формування відповідних навчальних умінь. Отже, із кожним наступним курсом навчання збільшуватиметься акцент на знаннях та вміннях, які забезпечують здатність до автономної навчальної діяльності.

На кінець I курсу студенти повинні знати:

- загальні навчальні цілі;
- раціональні способи ведення записів;
- можливі джерела інформації.
- *навчальні стратегії*:

- метакогнітивні стратегії: підготовка робочого місця та необхідних засобів навчання; дотримання складеного плану; контроль виконання усіх кроків складеного плану; правильне планування повторення (визначення того, що і коли потрібно повторити, наприклад, наступного дня, через тиждень); використання можливості бібліотеки, ресурсів Інтернету; пошук і відбір необхідної інформації з різних джерел; перевірка правильності отриманого результату (за ключами, із використанням довідкової літератури); самооцінка результатів (наприклад, за допомогою тестів із ключами); оцінка результатів власної діяльності відповідно

до запропонованих викладачем критеріїв; ведення записів щодо джерел інформації; ведення словників, конспектів тощо; ведення статистики своїх помилок та визначення шляхів їх виправлення; визначення проблеми, яка заважає виконати завдання і пошук шляхів її подолання; самоконтроль і заміна навчальних стратегій в разі необхідності; моніторинг сприйняття і розуміння тексту, що використовується для читання чи аудіювання; самоконтроль використання мовних засобів, який включає такі компоненти, як: аудіо-моніторинг (це правильно звучить?), граматичний моніторинг (це правильно вибрана часова форма чи це правильний порядок прикметників?), візуальний моніторинг (це має правильний вигляд?) та ін.; раціональний розподіл часу на підготовку до іспиту чи іншого виду контролю; раціональний розподіл часу на екзамені;

- *когнітивні стратегії*: встановлення асоціації з явищами рідної мови; встановлення асоціації з раніше вивченими явищами іноземної мови; постановка запитань для розширення знань та уявлень про явища, ситуації тощо; систематизація знань шляхом використання графічних опор (таблиць, схем); співвіднесення нового правила, значення з іншими, раніше вивченими; самостійний підбір прикладів до правил; самостійне виведення правил на основі прикладів; використання зображальних, інтонаційних опор та ін.; транскрибування слів, словосполучень, речень і текстів; інтонування письмових та усних текстів чи їх фрагментів; запам'ятовування лексичних одиниць (імітація, складання смислових пар, складання речень; використання ключових слів, логічних зв'язків, карти пам'яті, римування, музики, різної висоти тону, темпу та динаміки вимови, ритмізації, мелодизації тощо); запам'ятовування матеріалу (вивчення правила; проведення асоціацій; використання уяви, опор – створення семантичних карт, використання ключових слів; повторення; дія з новим матеріалом);

- *стратегії використання мови в різних видах мовленнєвої діяльності*: відбір лексичного і граматичного матеріалу, його попереднє повторення; використання мовленнєвих кліше; передача черги іншому учаснику взаємодії; використання заповнювачів мовчання; звертання до співрозмовника за допомогою;

- *комунікативні стратегії*:

- *компенсаторні стратегії*: здогад про тему та ідею тексту за заголовком, ілюстраціями, ключовими словами; семантичне та мовне спрощення; ігнорування при першому читанні / прослуховуванні незрозумілої інформації; виділення ключових слів, які сприяють розумінню основного змісту аудіо-тексту чи друкованого тексту; багаторазове прослуховування незрозумілих фрагментів фонограми або перечитування незрозумілих фрагментів тексту; подолання обмеження в продуктивних видах мовленнєвої діяльності (використання мови тіла, отримання допомоги, вибір теми, перефразування, створення похідних слів);

- *соціальні стратегії*: співпраця з іншими для досягнення спільної навчальної мети; спілкування через Інтернет;

- *афективні стратегії*: стратегії зменшення хвилювання (використання музики, дихальної гімнастики).

Студенти I курсу повинні вміти використовувати відповідні навчальні стратегії.

Студенти II курсу мають знати:

- *критерії оцінювання успішності*;
- *особливості власного навчального стилю*;
- *оптимальні стратегії для власного навчального стилю*;
- *навчальні стратегії*:

- *метакогнітивні стратегії*: конкретизація цілей навчання; аналіз результатів оцінювання викладачем; підбір відповідних засобів для вирішення навчальної задачі; планування навчальної діяльності відповідно до завдання, підбір та використання зразків для виконання письмових та усних завдань творчого характеру; ведення записів із різних джерел інформації; аналіз причин невдач чи недостатнього рівня виконання завдання; контроль ходу та результатів виконання навчальної задачі;

- *когнітивні стратегії*: диференціація фактів і поглядів; аналіз різних поглядів; розгляд нового матеріалу цілісно, з урахуванням усіх характеристик; здійснення порівняльного аналізу явищ іноземної та рідної мов; створення тонограми усних та письмових текстів чи їх фрагментів; створення різноманітних опорних схем, таблиць; стратегії запам'ятовування

матеріалу (створення ментальних зв'язків – групування, проведення асоціації, використання контексту); швидкий перегляд інформації з метою визначення її важливості;

– *стратегії використання мови в різних видах мовленнєвої діяльності*: активізація внутрішніх ресурсів з можливою попередньою підготовкою; розширення завдання; експериментування з мовними одиницями; уточнення комунікативного наміру; моніторинг успішності усного висловлювання за допомогою жестів, міміки, дій слухача, аналізу аудіозапису власного висловлювання; активізація лінгвосоціокультурних та лінгвістичних знань; ймовірнісне передбачення організаційної структури та змісту інформації; побудова і перевірка гіпотези щодо комунікативного наміру контексту; визначення прогалів у поглядах співрозмовників чи в інформації, якою вони володіють; моніторинг успішності взаємодії;

– *комунікативні стратегії*:

• *компенсаторні стратегії*: здогад (використання різного виду ключів, морфологічний аналіз лексичних одиниць та визначення її значення за будовою тощо; використання контексту, фонових знань); уникання (спілкування, складних у змістовому та мовному плані тем тощо);

• *соціальні стратегії*: формулювання запитань (запитання з метою уточнення, запитання з метою корекції); співпраця з іншими студентами – корекція, оцінювання, заохочення, обмін інформацією, обговорення, взаємонавчання; емпатія (розвиток розуміння інших культур, усвідомлення думок та почуттів інших людей, надання особистої інформації, надання інформації з власної ініціативи);

• *афективні стратегії*: самозаохочення (позитивне налаштування, самовинагорода, виправданий ризик); керування емоційним напруженням (обговорення власних почуттів з іншим студентом / викладачем, ведення щоденника власних навчальних досягнень).

Студенти II курсу повинні вміти:

- відбирати стратегії і прийоми, необхідні для вирішення навчальної задачі;
- аналізувати значущі умови діяльності з метою підбору відповідних стратегій та засобів;
- враховувати особливості власного навчального стилю під час вибору стратегій, прийомів, засобів;
- використовувати відповідні навчальні стратегії;
- передбачати можливі труднощі у вивченні іноземної мови.

На кінець III курсу студенти мають знати:

– *навчальні стратегії*:

– *метакогнітивні стратегії*: аналіз особистих потреб та мети вивчення іноземної мови; планування ходу виконання завдання крок за кроком; аналіз індивідуальних труднощів в оволодінні іноземною мовою; аналіз відповідності результату (кінцевого і поточного) визначеній меті; аналіз відповідності обраних стратегій меті і реально досягнутому результату; аналіз та оцінка власного рівня іншомовної комунікативної компетентності; рефлексивна оцінка практичного результату своєї діяльності; визначення навчальних цілей практики спілкування; визначення проблеми для вирішення;

– *когнітивні стратегії*: формулювання висновків на основі всебічного аналізу; аргументування висновків;

– *стратегії використання мови в різних видах мовленнєвої діяльності*: виконання керівної ролі в дискусії; здійснення моніторингу реакції партнерів спілкування; врахування аудиторії у виборі стилю, структури дискурсу; ідентифікація отриманої лінгвістичної та екстралінгвістичної інформації; активізація можливих варіантів розгортання комунікативної взаємодії; досягнення взаєморозуміння; моніторинг відповідності взаємодії задачі;

• *комунікативні стратегії*:

– *соціальні стратегії*: співпраця з просунутими користувачами / носіями мови; організація спільної самостійної навчальної практики спілкування.

Студенти III курсу повинні вміти:

- вибирати стратегію спілкування і взаємодії;
- використовувати навчальні стратегії.

На кінець IV курсу майбутні вчителі мають знати:

- *етапи виконання дослідження*;
- *методи дослідження*;

- *навчальні стратегії*:
 - *метакогнітивні стратегії*: аналіз ефективності індивідуальних стратегій оволодіння іноземною мовою; виділення в ситуації принципово нових умов, аналіз відповідності наявних знань та умінь новим умовам, визначення необхідного змісту нових знань і вмінь; моніторинг відповідності поточного результату меті, призупинення діяльності та аналіз причин неуспішності; планування і організація самостійного наукового дослідження / проекту; письмове оформлення результатів дослідження;
 - *когнітивні стратегії*: аналіз причин та закономірностей тих чи інших явищ;
 - *стратегії використання мови в різних видах мовленнєвої діяльності*: формування динамічного концепту висловлювань;
- *комунікативні стратегії*:
 - *соціальні стратегії*: керівництво спільною навчальною практикою спілкування та оцінка її результатів.

На кінець IV курсу майбутні вчителі повинні вміти використовувати відповідні навчальні стратегії.

Отже, відповідно до викладених вимог значна увага оволодінню НСК повинна приділятися на I та особливо II курсах. Це пояснюється необхідністю оволодіння першокурсниками основними навчальними знаннями і вміннями, необхідними для навчання у ВНЗ, яке передбачає більшу, порівняно зі школою, автономію. На II курсі, коли завершується період адаптації до навчання у ВНЗ, навчальна діяльність студентів характеризується найбільшою напруженістю і передбачає різні форми [7, с. 291–292].

Таким чином, на I курсі значна увага повинна приділятися оволодінню студентами *метакогнітивними* стратегіями, спрямованими на покращення процесу управління власного навчання, *когнітивними*, а саме мнемічними стратегіями, покликаними покращити процес запам'ятовування матеріалу, а також *компенсаторними* стратегіями, які мають за мету подолання труднощів спілкування.

Для II курсу характерний акцент на подальшому оволодінні студентами *метакогнітивними* і *когнітивними* стратегіями, а також більша, порівняно з попереднім курсом, увага до *стратегій використання мови в різних видах мовленнєвої діяльності*. Це пояснюється вищим рівнем володіння мовними, мовленнєвими, лінгвосоціокультурною компетентностями студентами другого курсу порівняно з першим, що дає їм змогу, наприклад, експериментувати з мовними одиницями, активізувати наявні лінгвосоціокультурні і мовні знання тощо. На II курсі здійснюється також інтенсивне оволодіння *соціальними* стратегіями. Відповідно до викладених вимог передбачається, що наприкінці II курсу студенти повинні вміти відбирати стратегії і прийоми, необхідні для вирішення навчальної задачі на основі аналізу значущих умов діяльності, а також власного навчального стилю.

На III і IV курсах відбувається подальше оволодіння *навчальними*, *комунікативними* стратегіями і стратегіями *використання мови в різних видах мовленнєвої діяльності*, причому на IV курсі помітним стає дослідницький компонент, що пов'язано зі специфікою організації навчання у майбутніх учителів іноземною мовою.

Отже, в статті сформульовано вимоги до рівня володіння майбутніми вчителями іноземних мов НСК, окреслені нами з урахуванням програмних вимог, особливостей організації навчання на різних курсах, вікових особливостей студентів.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці методики формування навчально-стратегічної компетентності майбутніх учителів іноземних мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоножко Н. Є. Методика формування стратегічної англомовної компетенції старшокласників у процесі засвоєння лексико-граматичного матеріалу: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Н. Є. Білоножко. – К., 2010. – 263 с.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / пер. з англ. О. М. Шерстюк; наук. ред. укр. вид-ня С. Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Иванова М. А. Формирование учебных умений студентов во внеаудиторной самостоятельной работе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / М. А. Иванова. – Липецк, 2005. – 244 с.
4. Кузнецова Г. А. Формирование стратегической компетенции в процессе обучения чтению (немецкий язык в лицеях и гимназиях): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Г. А. Кузнецова. – М., 2004. – 243 с.

5. Ніколаєва С. Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу / С. Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 2010. – № 2. – С. 11–17.
6. Роптанова Л. Ф. Активізація изучения лексики на I курсі языкового факультета (ВУЗа) путем использования рациональных стратегий усвоения на этапе предъявления: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Л. Ф. Роптанова. – М., 1991. – 206 с.
7. Педагогика и психология высшей школы. Серия «Учебники, учебные пособия» / Буланова-Топоркова М. В., Духавнева А. В., Столяренко Л. Д. и др.; под ред. С. И. Самыгина. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1998. – 544 с.
8. Програма з англійської мови для університетів / інститутів (п'ятирічний курс навчання) : проект / С. Ю. Ніколаєва, М. І. Соловей, Ю. В. Головач та ін.; під кер. С. Ю. Ніколаєвої, М. І. Солов'я. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2001. – 245 с.
9. Терновых Т. Ю. Методика формирования стратегий автономной учебной деятельности у студентов-первокурсников в работе с иноязычным текстом: языковой факультет, немецкий язык: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Т. Ю. Терновых. – М., 2007. – 281 с.
10. Трофимова Л. В. Формирование самостоятельной учебной деятельности студентов языкового факультета на основе развития учебной автономии (на материале французского языка): дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Л. В. Трофимова. – Тамбов, 2002. – 159 с.
11. Щукин А. Н. Лингводидактический энциклопедический словарь: более 2000 слов / А. Н. Щукин. – М.: Астрель; АСТ «Хранитель», 2007. – 746 с.
12. O'Malley J. M. Learning Strategies in Second Language Acquisition / J. Michael O'Malley, Anna Uhl Chamot. – Cambridge: Cambridge University Press, 1990. – 265 p.
13. Oxford R. L. Hero with a Thousand Faces: Learner Autonomy, Learning Strategies and Learning Tactics in Independent Language Learning / Rebecca L. Oxford // Language Learning Strategies in Independent Settings. – Cromwell Press Ltd., 2008. – P. 41–63.
14. Oxford R. L. Language Learning Strategies / Rebecca L. Oxford. – Boston: Heinle and Heinle Publishers, 1990. – 343 p.

УДК: 378.147+811.111+81-25

О. С. РОМАНЮК

СУТНІСТЬ ПРОЦЕСУ ОВОЛОДІННЯ АНГЛОМОВНИМ РОЗМОВНИМ МОВЛЕННЯМ З УРАХУВАННЯМ ЙОГО ГРАМАТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ

Обґрунтовується необхідність навчання граматичним особливостям англійського розмовного мовлення з опорою на автентичні художні твори. Представлена детальна характеристика граматичних явищ, які розширюють можливості й майстерність мовця, що є природними для автентичної неофіційної англомовної комунікації.

Ключові слова: *некодифікований, сфера спілкування, слова-зв'язки, частина мови, граматичні явища, автентичний.*

А. С. РОМАНЮК

СУЩНОСТЬ ПРОЦЕССА ОВЛАДЕНИЯ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ РАЗГОВОРНОЙ РЕЧЬЮ С УЧЕТОМ ЕЁ ГРАММАТИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ

Обосновывается необходимость обучения грамматическим особенностям английской разговорной речи с опорой на аутентичные художественные произведения. Представлена детальная характеристика грамматических явлений, расширяющих возможности и мастерство говорящего, которые являются естественными для аутентичной неофициальной англоязычной коммуникации.

Ключевые слова: *некодифицированный, сфера общения, слова-связки, часть речи, грамматические явления, аутентичный.*